

Seer teder beminde Heer Vader en Vrouw Moeder!

EGODOCUMENTEN
deel 30

Seer teder beminde Heer Vader en Vrouw Moeder!

Brieven van de Groninger familie Fockens in de Oost,
1748-1783

Uitgegeven door
DR. G.J. SCHUTTE

Hilversum
Verloren
2014

In de reeks Egodocumenten verschijnen autobiografieën, dagboeken, brieven, reis-journalen e.d. De nadruk ligt op de zeventiende, achttiende, en negentiende eeuw. De teksten worden uitgegeven met een inleiding en annotatie; zonodig worden ze vertaald in het Nederlands. De redactie bestaat uit R.M. Dekker, Arianne Baggerman, G.J. Johannes en Pieter Stokvis.

De uitgave van dit boek is mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van:

Van Coeverden Adriani Stichting

M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

J.E. Jurriaanse Stichting

Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst

Directie der Oostersche Handel en Reederijen

J.E. Jurriaanse Stichting

Prof.dr. G.J. Schutte is oud-docent Nieuwe geschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam en Professor Extraordinarius, Department of History, University of South Africa, Pretoria.

Illustraties op het omslag: voorzijde *Hollands bruidsfeest te Batavia, 1779-1785* (zie p. 398); achterzijde *De Straat van de Plaats Grisse, ca. 1800* (zie p. 58).

ISBN 978-90-8704-423-7

© 2014 G.J. Schutte & Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Opmaak Rombus, Hilversum

Omslagontwerp Robert Koopman, Hilversum

Druk Wilco, Amersfoort

Bindwerk Van Strien, Dordrecht

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Verantwoording	11
Inleiding	13
Van Groningen naar Batavia	13
2 De familie Fockens	22
3 Grootmama	29
4 Het ouderlijk huis	32
5 Het huwelijk	38
6 Een barinnetje	41
7 De gouverneur	48
8 Edeleer	50
9 De broers	53
10 Koloniaal calvinisme	60
11 Slavernij	70
12 Aanpassen	73
13 Epiloog	80
Herkomst en uitgave	89
Bijlage Families	93
Brieven	
1 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 oktober 1748	118
2 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 31 januari 1749	123
3 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 10 mei 1749	127
4 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 22 september 1749	128
5 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 31 oktober 1749	131
6 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 5 november 1749	133
7 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 25 januari 1750	134
8 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 3 maart 1750	137
9 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 14 april 1750	139
10 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 september 1750	142
11 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 25 januari 1751	146
12 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 12 april 1751	148

13	Willem Fockens aan A.A. van Iddekinge, Batavia, 28 september 1751	149
14	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 oktober 1751	152
15	Willem Fockens aan Grootmama, Batavia, 22 oktober 1751	156
16	Willem Fockens aan zijn ouders, Samarang, 12 maart 1752	159
17	Willem Fockens aan zijn ouders, kamp bij Salatiga, 27 september 1752	160
18	Willem Fockens aan zijn ouders, Coejang Batoe, 31 augustus 1753	162
19	Willem Fockens aan zijn vader, Samarang, 15 november 1753	168
20	Willem Fockens aan zijn ouders, Samarang, 21 oktober 1754	170
21	Willem Fockens aan zijn ouders, Samarang, 25 augustus 1755	173
22	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 januari 1757	174
23	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 17 oktober 1757	177
24	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 23 oktober 1758	179
25	Jacobus Fockens aan zijn ouders, Cabo de Goede Hoop, 15 december 1758	181
26	Pieter Greving aan Nathan Fockens, Batavia, 31 december 1758	184
27	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 januari 1759	184
28	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Kaap de Goede Hoop, 28 maart 1759	186
29	Pieter Greving aan de Heer en Mevrouw Fockens, Batavia, 22 april 1759	189
30	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 22 april 1759	189
31	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 april 1759. Met antwoord van vader, 28 februari 1760	192
32	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 oktober 1759	196
33	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 oktober 1759	199
34	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 oktober 1759	202
35	Pieter Greving aan de Heer en Mevrouw Fockens, Batavia, 31 oktober 1759	204
36	Anna Wendelina Fockens aan haar ouders, Batavia, 6 januari 1760	205
37	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 15 januari 1760	209
38	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 18 januari 1760	210
39	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 april 1760	213
40	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 26 april 1760	214
41	Pieter Greving aan de Heer en Mevrouw Fockens, Batavia, 1 oktober 1760	215
42	Berend Willen Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1760	215
43	Willem Fockens aan zijn vader, Batavia, 15 oktober 1760	220
44	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 1 november 1760	224
45	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 5 november 1760	225
46	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 januari 1761	228

47	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar moeder, 16 januari 1761	229
48	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 16 januari 1761	231
49	Pieter Greving aan Nathan Fockens, Batavia, 20 Januari 1761	231
50	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 7 februari 1761	232
51	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia 20 april 1761	235
52	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 28 april 1761	235
53	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 29 april 1761	236
54	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1761	238
55	Pieter Greving aan Nathan Fockens, Batavia, 29 oktober 1761	240
56	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 oktober 1761	241
57	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 oktober 1761	242
58	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 30 oktober 1761	243
59	Anna Wendelina Ras-Fockens aan Grootmama, Batavia, 1 november 1761	244
60	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 1 november 1761	245
61	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 17 januari 1762	247
62	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 januari 1762	248
63	Anna Wendelina Ras-Fockens aan Grootmama, Batavia, 31 januari 1762	249
64	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 31 januari 1762	251
65	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 31 januari 1762	254
66	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 4 mei 1762	255
67	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 6 mei 1762	256
68	Pieter Greving aan Nathan Fockens, Batavia, 30 september 1762	257
69	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1762	258
70	Willem Fockens aan zijn vader en broer Jan, Batavia, 15 oktober 1762	262
71	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 1 november 1762	262
72	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 4 november 1762	265
73	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 4 november 1762	266
74	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 18 januari 1763	272
75	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 19 januari 1763	276
76	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 19 januari 1763	276
77	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 10 oktober 1763	278
78	Jacob Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1763	281
79	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, oktober 1763	282

80	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Batavia, 1 november 1763	284
81	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 2 november 1763	286
82	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 11 januari 1764	287
83	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 8 mei 1764	288
84	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, [Grissee, 1764]	289
85	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 23 april 1765	290
86	Anna Wendelina Ras-Fockens aan haar ouders, Grissee, september-oktober 1765	293
87	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Grissee, 6 december 1765	300
88	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 9 januari 1766	304
89	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 3 november 1766	306
90	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 12 januari 1767	307
91	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Grissee, 1 oktober 1767	308
92	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, oktober 1768	310
93	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Grissee, 22 december 1768	312
94	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 mei 1769	314
95	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 14 januari 1770	316
96	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 10 november 1770	318
97	Pieter Ras aan moeder Fockens, Batavia, 20 januari 1771	322
98	Pieter Ras aan vader Fockens, Batavia, 20 januari 1771	323
99	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 15 september 1771	324
100	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 1 november 1771	326
101	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 30 januari 1773	327
102	Berend Willem Fockens aan broer en zus W. Fockens-Tobison, Coupang, 10 juni 1773	329
103	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 12 september 1773	330
104	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 12 september 1773	331
105	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 januari 1774	332
106	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 30 april 1774	334
107	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 31 mei 1774	336
108	Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 15 september 1774	339
109	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 21 oktober 1774	340
110	Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 20 januari 1775	343
111	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 januari 1775	344
112	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 10 mei 1775	346
113	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 oktober 1775	347
114	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 27 oktober 1775	351
115	Willem Fockens aan zijn vader, Batavia, 15 januari 1776	351
116	Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 januari 1776	351

117 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 25 april 1776	353
118 Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Coupang, 15 september 1776	356
119 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1776	358
120 Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 25 oktober 1776	363
121 Willem Fockens aan zijn vader, Batavia, 14 januari 1777	365
122 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 18 januari 1777	365
123 Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Grisee, 22 augustus 1777	368
124 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 15 oktober 1777	370
125 Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Grisee, 6 oktober 1778	377
126 Willem Fockens aan zijn ouders, Batavia, 20 oktober 1778	378
127 Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 26 oktober 1778	384
128 Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 30 januari 1779	385
129 Catharina Fockens-Tobison aan vader en moeder Fockens, Batavia, 31 januari 1779	387
130 J.H.W. Ludwig aan vader en moeder Fockens, Batavia, 31 augustus 1779	391
131 Helena Cornelia Ludwig-Fockens aan haar ouders, Batavia, 5 september 1779	393
132 Catharina Fockens-Tobison aan vader en moeder Fockens, Batavia, 20 oktober 1779	395
133 Pieter Ras aan vader en moeder Fockens, Batavia, 24 oktober 1779	400
134 J.H.W. Ludwig aan vader en moeder Fockens, Samarang, 26 september 1780	402
135 Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Grisee, eind 1780	403
136 Berend Willem Fockens aan zijn ouders, Grisee, 20 september 1781	406
137 Berend Willem Fockens aan zijn moeder, Grisee, 3 september 1783	409
138 Berend Willem Fockens aan zijn moeder, Grisee, 25 september 1783	413
 Bronnen en literatuur	 415
 Illustratieverantwoording	 427
 Register	 429

Verantwoording

Zes leden van het Groningse gezin Fockens trokken in de loop van de tweede helft van de achttiende eeuw naar de Oost: vader mr. Nathan Fockens, drie zoons en twee dochters. Vader Fockens, secretaris van het Generaliteitskrijgs-gerecht voor Stad en Lande, ging binnen een jaar na aankomst in Batavia weer terug, maar zijn zoons Willem (die samen met zijn vader in 1746 uitgevaren was), Jacob en Berend (beiden in 1758) bleven en maakten er carrière in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie. Ze trouwden, de eerste twee kregen kinderen en ze stierven er ook: Jacob overleed in 1777 als opperkoopman en administrateur van het Suikerpakhuis te Batavia, Willem in 1779 als lid van de Raad van Indië, en Berend als Gezaghebber van Java's Oosthoek in 1784. Voor hun achttienjarige zuster Anna Wendelina, in 1758 vertrokken uit Nederland samen met broer Berend, wachtte niet een carrière maar het huwelijk. Niet minder dan twee burgemeesterszonen dongen om haar hand – zij mocht zelf kiezen, maar kreeg niet meer dan een maand om dat te doen. Zij deed haar moeder een schokkend eerlijk verslag van die vrijage. Zij overleed in 1765. In 1779, een half jaar na de dood van broer Willem, arriveerde als laatste Fockens-telg in Batavia, Helena Cornelia, samen met haar echtgenoot, een (Duitse) beroepsmilitair, Johann Heinrich Wilhelm Ludwig. Ook zij vonden hun graf in de Oost.

In 1814, bijna zeventig jaar nadat Nathan en Willem Fockens naar de Oost trokken, eindigde met het overlijden van kleindochter Petronella het brief-contact tussen de familieleden in Oost en West. Anderhalf honderd brieven en documenten uit die periode zijn bewaard gebleven, een uitzonderlijke collectie. De brieven die de kinderen Fockens 1748-1784 aan hun vader en moeder in Groningen schreven en die hier nu gepubliceerd worden, bieden een intieme kennismaking met een achttiende-eeuwse Groningse familie in de Oost, wat zij deden en beleefden, hoe ieders persoonlijkheid en loopbaan zich ontwikkelden en hoe zij de koloniale samenleving beleefden en waardeerden. De correspondentie laat zien wat familiebanden, huwelijken en netwerken betekenden in de achttiende-eeuwse standensamenleving waarin patronage, nepotisme en gunsten belangrijke realiteiten waren, ook in een hiërarchisch ingericht bedrijf als de VOC, En hoe tientallen Groningers en anderen dienst namen bij de VOC en hoeveel moeiten en tegenslagen zij moesten verwerken en soms ook hoeveel succes zij hadden.

Inleiding

1 VAN GRONINGEN NAAR BATAVIA

Op 2 juni 1747 ankerde de Woitkensdorp op de rede van Batavia; aan boord waren 98 zeelieden, 52 soldaten en 13 ambachtslieden.¹ De Woitkensdorp voer voor de Kamer Zeeland van de Verenigde Oostindische Compagnie en was in 1739 gebouwd; het was haar derde reis. Ze had niet minder dan elf maanden daarvoor, op 5 juli 1746, de rede van Rammekens verlaten. Tot de opvarenden behoorde een Eerste korporaal Willem Fockens uit Groningen. De monsterrol vermeldt dat hij geen schuldbrief had getekend, met andere woorden: dat hij zijn uitrusting zelf had betaald en geen voorschot van de Compagnie had gevraagd. Een nieuwbakken Eerste korporaal van 19 (hij was 7 december 1727 geboren), oudstudent² en zonder schulden: dat verraadt een goede afkomst. Of ook de zoveelste door de VOC in dienst genomen gesjeesde student die niet wilde deugen?

De scheepsmonsterrol leert echter dat zijn vader eveneens aan boord van de Woitkensdorp was: Nathan Fockens, 51 jaar oud, gehuwd en vader van tien kinderen; Willem was de op een na oudste ervan.³ Ook hij had gestudeerd in Groningen (eerste inschrijving 12 december 1712) en was onlangs opnieuw ingeschreven en alsnog, in november 1745, gepromoveerd.⁴ Nathan Fockens was sinds maart 1720 secretaris van het Generaliteitskrijsgerecht ter provincie van Stad en Lande te Groningen. Dat Krijsgerecht was een rechtbank die civiele zaken behandelde van militairen die in het gewest in garnizoen gelegerd waren; voor criminele zaken werd het Krijsgerecht aangevuld met een tiental officieren om een Krijgsraad te vormen. Het Krijsgerecht bestond uit een president, twee assessoren en een secretaris; zij werden benoemd door de Staten van Stad

1 Gegevens over schepen en schepelingen: DAS.

2 *Album Studiosorum Groninganae*, eerste inschrijving 2 januari 1745 als student L.A. (liberales artes).

3 Zie Bijlage Familie Fockens.

4 *Album Studiosorum Groninganae*: inschrijving 12-12-1712 Nathan Fockens, Groninganus, Phil.; 6-11-1745 Nathan Fockens, Gron., Jur.; lijst van promoties 20-11-1745 Nathan Fockens, Gron., Jur. – geen titel van proefschrift vermeld.

en Lande.⁵ Het secretariaat leverde blijkbaar te weinig op om Fockens zijn grote gezin te onderhouden, terwijl ook nog sprake was van (financiële) ‘desastres’ die het gezin getroffen hadden.⁶ De details zijn onbekend, maar de situatie was kennelijk dermate hopeloos, dat Fockens afscheid nam van vrouw en kinderen en met zijn zoon naar de Oost trok.

Er waren genoeg voorbeelden van Groningers die carrière maakten in de Oost en na een aantal jaren in Compagniesdienst in zeer goede doen terugkeerden – heel Groningen sprak in die jaren over de voormalige directeur van de VOC-nederzetting in Bengalen, J.A. Sichterman, die sinds 1745 een paleis aan de Ossenmarkt bewoonde en handenvol geld uitdeelde.⁷ Ongetwijfeld werd ook gesproken over Van Imhoff, die gouverneur van Ceylon was geweest en nu Gouverneur-Generaal was en familie in Groningen had.⁸ Ook nam de VOC wel vaker afgestudeerde juristen, soms met ervaring, in dienst, gewoonlijk bestemd voor de functie van Raad in het College van Justitie of fiscaal.⁹ In de scheepsmonsterrol stond Nathan Fockens genoteerd als assistent. Het was bij de zuinige Compagnie niet ongebruikelijk mensen tijdens de heenreis een dergelijke lage rang te geven, die nauwelijks gage maar wel een aanvaardbare plaats aan boord opleverde.

Van Groningen waren vader en zoon Fockens allereerst naar Middelburg gegaan. Dat zij helemaal naar Zeeland gingen om zich in te schepen was niet zo vreemd. Stad en Lande kende geen VOC-kamer, maar wel een eigen vertegenwoordiger onder de Bewindhebbers van de Kamer Zeeland. Bovendien had vader Fockens een moeder met een Zeeuwse achtergrond. Kennelijk had Nathan Fockens banden met enkele van die Zeeuwse Bewindhebbers; een gesprek met Bewindhebber J.G. van der Poort d’Oostcappelle¹⁰ had tenminste als gevolg dat zoon Willem in dienst genomen werd als korporaal in plaats van als gewoon soldaat; ook kreeg vader Nathan Fockens een plaatsje in de kajuit. Willem Fockens beschouwde de Zeeuwse Bewindhebbers nog jaren als de patroons, van wie hij bevordering in de VOC-dienst hoopte.¹¹

5 Heeres, *Wijzigingen*, 36.

6 Vergelijk *Br(ief)* 13. In *Br. 20* is sprake van schade in verband met een ongelukkige boottocht en een ‘pernicieuze barkmolen’. Het sobere bestaan was ook de aanleiding dat Françoise Herminia van Aelst in 1746 (met succes) een beroep deed op het familiefonds Wormskerck om een studiebeurs voor haar zoon Berend (Elias, ‘Fonds Wormskerck’, 158).

7 Jörg, ‘Jan Albert Sichterman’.

8 Al in 1737 maakte Van Imhoff, gouverneur van Ceylon, f878,160 over (Gaastra, *Particuliere geldstromen*, 26).

9 Voorbeelden, genoemd in de briefwisseling, zijn L. Schultens, Muller, Woldring.

10 Het gesprek wordt genoemd in *Br. 14*; Johan Gualterus van der Poort was vroedschap van Middelburg en Bewindhebber van de Kamer Zeeland.

11 *Br. 1*, 10, 14.